

Pøbeloptøjer i Roskilde i 1861

Af Henrik Denman

Markedsdagen, der endte i optøjer

Mandag den 13. maj 1861 var en travlt dag i Roskilde. Det var markedsdag, og dagen forløb på mange måder som markedsdage plejede at gøre. Men det blev alligevel en dag, der kom til at adskille sig markant fra alle andre markedsdage. En stor gruppe mennesker gjorde nemlig oprør og jog en af byens indbyggere ud af byen.

Den forjagne var Dirckinck Friherre af Holmfeld – almindeligvis kendt som Constant Peter Dirckinck-Holmfeld -, der i 10 år havde boet i Roskilde. Han flyttede til byen i 1851, da han købte den tidligere vandkuranstalt Maglekilde, men hans ophold i byen fik en brat afslutning, da demonstranterne jog ham og familien på flugt ud af byen.

Hvad udløste så voldsomme begivenheder i den ellers stilfærdige provinsby? Og hvem var denne friherre af tysk afstamning, der havde udløst så stor vrede blandt byens indbyggere?

Biografierne om Dirckinck-Holmfeld har kun korte og stort set enslydende beskrivelser af hændelsen. Således kan man i *Dansk Biografisk Leksikon* læse, at den 13. maj 1861 "førte optøjer og ødelæggelse af hans bolig til at han måtte flygte fra Roskilde og bosætte sig i Hamburg."¹

Ser man på den lokalhistoriske litteratur, står der kun lidt om begivenheden. I *Roskilde Bys Historie* får vi en forklaring på, hvorfor byens vagtafdeling ikke kunne opretholde orden under det, der kaldes stormen på Maglekilde. Som baggrund får vi at vide, at baron Dirckinck-Holmfeld med familie boede i Roskilde i årene mellem de to slesvigske krige, og at den oppiskede nationalistiske stemning i denne periode førte til stormen på Maglekilde, hvor en gruppe af byens borgere kastede sten mod Maglekildes vinduer. Byens politimester kunne imidlertid ikke trække på vagtafdelingen for at afværge angrebet på Dirckinck-Holmfelds bolig, da de fleste medlemmer af den indsatte vagtafdeling selv deltog ivrigt i stenkasteriet.²

I det følgende vil jeg se nærmere på, hvad der faktisk skete i det hektiske døgn mellem den 13. og 14. maj 1861 og

Henrik Denman, uddannet journalist i 1983. BA i Litteraturvidenskab 2008. Har udgivet bibliografier om danske digtere. Artikler om litteraturhistoriske og lokalhistoriske emner.

Det eneste kendte portræt af Constant Peter Dirckinck-Holmfeld. Træsnittet blev brugt på forsiden af pjecen Beretning om Tumulten i Roeskilde, formentlig udgivet i 1861, og hvor der under portrættet står angivet: "Dirckinck-Holmfelds Portrait." Træsnittet er sandsynligvis udført efter et malet eller tegnet portræt, som dog er ukendt.

derefter søge efter forklaringer på, at provinsbyen Roskilde pludselig blev centrum for voldelige demonstrationer.

Lad os først rette opmærksomheden mod hovedpersonen, baron Dirckinck-Holmfeld, og hans vej til Roskilde.

Fra Tyskland til Danmark

Constant Peter Heinrich Maria Walpuris (1799-1880), som var hans fulde navn, blev født i byen Bocholt i Westfalen i Tyskland som ældste søn af en hollandsk søofficer, Arnold Christian Leopold von Holmfeldt og Anna Helene Holm. Faderen stammede fra en gammel hollandsk adelslægt og blev taget som engelsk krigsfange i 1797. Han måtte derefter leve i Tyskland på æresord, men flyttede senere til Danmark, hvor han i 1806 blev optaget i adelen og i 1828 fik navn og titel som Dirckinck, Friherre af Holmfeld.

Hans søn, Constant Dirckinck-Holmfeld, tilbragte sine barneår i Tyskland og kom først i 1813 til København, hvor han i 1818 blev færdig med sin juridiske eksamen. Efter et kort ophold i Kiel, der dengang hørte under det danske monarki, blev han ansat i det Tyske Kancelli i Kiel og i 1820 kammerjunker.

Han havde ambitioner om hurtigt at gøre karriere som embedsmand, men ambitionerne blev ikke indfriet, og han genoptog derefter studierne indenfor filosofi og statsvidenskab.

I denne periode påbegyndte han sit mangeårige forfatter-

skab med artikler og små skrifter om en række af tidens aktuelle politiske og filosofiske spørgsmål. I 1827 udgav han et retsfilosofisk skrift, *Om den aandelige Sandheds Anerkjendelse og Anvendelse i Livet*, og året efter skrev han om et ganske andet emne i skriftet *Om et Tilflugtssted for hjælpeløse, forladte Fruentimre*.

Han skrev med stor energi og kunne således i 1828-29 udgive to tyske afhandlinger om bl.a. nordisk mytologi. Han begyndte samtidig at skrive under flere pseudonymer, bl.a. C. Christianson og C. Imanuel.³

Dirckinck-Holmfelds stadig mere synlige tilstedeværelse i den offentlige debat må have påkaldt sig den danske konge Frederik 6.s opmærksomhed, for ved en kongelige beslutning blev han udnævnt til amtsskriver for Schwarzenbeck Amt i hertugdømmet Lauenborg, hvor han i 1831 fik titlen amtmand.

Forholdet til de øvrige embedsmænd, både overordnede og på samme niveau som ham selv, var vanskeligt, dels fordi han modsatte sit tidens udbredte bureaukrati og dels fordi hans synspunkter i flere politiske spørgsmål gik mod de fremherskende holdninger i statsadministrationen. Han var loyal helstatsmand og mente, at der skulle være plads til både den danske og tyske nationalitet i det danske monarki med et selvstændigt Slesvig som forbindende mellemed mellem Danmark og Holsten i en føderativ stat.⁴

Hans egensindige holdninger blev efterhånden for meget for den danske censur, som han i årene 1838-40 jævnligt havde sammenstød med. Han tog i 1840 juridisk doktorgrad i København, men tog sin afsked samme år for at koncentrere sig om sit forfatterskab.

Kongens pennefører

Han bosatte sig i København og fik et nært forhold til den nye konge, Christian 8. (konge 1838-48), der ønskede at knytte velskrivende personer til sig, som kunne støtte hans politik. Det store politiske spørgsmål var hertugdømmernes fremtid i forhold til kongeriget Danmark, hvor to opfattelser var gældende: Helstatspolitiken, der havde opbakning i konservative embedsmandskredse og i aristokratiet i både Danmark og Hertugdømmerne, som kæmpede for at bevare et samlet dansk monarki omfattende kongeriget Danmark og hertugdømmerne Slesvig, Holsten og Lauenburg, og Ejderpolitikken, anført af de nationalliberale, der stillede krav om et Danmark til Ejderen.

I denne periode fik dagspressen en voksende indflydelse på folkestemningen, og kongen og regeringen var klar over, at samfundslivet krævede deres fulde opmærksomhed.

Dirckinck-Holmfeld havde som helstatsmand i disse år forbindelse med danske i Sønderjylland og kredsen af tysktalende, danske flensborgere, og han blev efterhånden et kendt ansigt i København. En lille hændelse i Tivoli i København vidner om, hvordan han tidligt kunne bringe sindene i kog i spørgsmålet om hertugdømmernes fremtid. I bladet *Den Constitutionelle* skrev forfatteren Fr. Barfod, at et par hundrede studenter en dag i juni havde forsamlet sig i Tivoli. De morede sig og dansede og var omgivet af mange tilskuere. Pludselig skete der noget:

”Af denne [menneskemasse] havde et enkelt Individ, den berygtede Baron Dirckinck, den Fripostighed at staa frem og bevidne Studenterne, at det glædede ham at see, at de, upaavirkede af visse gnavne Surmulere, bevarede den danske Ungdoms Særkjende, en frisk og gemytlig Munterhed. Da tog den slesvigske Student Refslund Ordet, og i Følelse af, hvad Ordsproget siger, at ”Alvor og Gammen kan godt tilsammen” sagde han, at, da Dirckinck havde fremhævet en enkelt Side Af den danske Folkekarakter, dens Munterhed, vilde han praktisk fremhæve en anden, dens Alvor, og kunde gjorde dette med et Par Ord af Ribe Avis.”⁵

Han læste op af avisen for de mange forsamlede, som råbte et rungende leve for formanden for Den Slesvigske Forening, Hans Nissen, der var modstander af det danske riges opløsning. Fr. Barfod tilføjer i sin avisartikel:

”Om Dirckinck næste Dag har bragt denne Affære til Kongen, skulde vi lade være usagt...”

Som det fremgår, var Dirckinck-Holmfeld allerede i begyndelsen af 1840-erne kendt for sit intime forhold til Christian 8.

Kongen fremlagde en plan om at etablere et tysk blad i hovedstaden, som havde til formål at meddele udlandet og de tyske provinser begreber, efterretninger og anskuelser, der kunne påvirke den offentlige mening. Placeringen i København havde den fordel, at det var lettere for kongen at styre. Bladet fik navnet *Beobachter am Sunde* og sættes i kursiv, der udkom fra 1845, og via redaktøren C.F.A. Ostwald fik Dirckinck-Holmfeld et tæt samarbejde med bladet, hvor det klare sigte var at gøre det til et loyalt regeringsorgan.⁶

Dirckinck-Holmfeld blev kongelig pennenfører, hvor hans journalistik var bestilt, accepteret og betalt af Christian 8.⁷

— Vi tillade os at henlede Publikums Opmærksomhed paa, at der om kort Tid vil udkomme en Statuette i Biscuit af

den saameget yndede Forfatter, der under sin lange Skribentvirksomhed har kjæmpet ligesaa meget for Danmark, som for Schleswig-Holstein. Baronet er i sin journalistiske Galla-Uniform.

Det satiriske ugeblad *Corsaren* bragte den 24. maj 1850 en karrikaturtegning af Dirckinck-Holmfeld med følgende tekst: "Vi tillade os at henlede Publikums Opmærksomhed paa, at der om kort Tid vil udkomme en Statuette i Biscuit af Dirckinck, den saameget yndede Forfatter, der under sin lange Skribentvirksomhed har kjæmpet ligesaa meget for Danmark, som for Schleswig-Holstein. Baronet er i sin journalistiske Galla-Uniform." Fra Poul Jensen: *Presse, penge og politik*, 1971, s. 231.

Hans forpligtelser som pennefører for de kongelige synspunkter førte i 1845 til, at han bosatte sig nær Hamborg for at få lettere adgang til den tyske presse. Han var modstander af den dansk-nationale retning, og han forsvarede et selvstændigt Slesvig som mellemlid mellem Danmark og Holsten. Han advarede kraftigt mod den stærke nationale og demokratiske bevægelse. I 1848, da treårskrigen 1848-51 indledtes, stillede han op til valg til den grundlovgivende Rigsforsamling i en københavnsk kreds, men uden at blive valgt.

Både i 1844 og 1848 fik Dirckinck-Holmfeld kendskab til Roskilde i forbindelse med stænderforsamlingerne. Han havde som skribent travlt med sit arbejde for kongen, og han havde en god indtjening for sit kongelige skribentarbejde⁸. Kongen fik rigeligt at se til, da man i 1844 samledes til stænderforsamlingerne for femte gang i Roskilde, hvor fronterne mellem regeringen og oppositionen blev trukket skarpt op.

De nationalliberale gjorde det i Roskilde klart, at de ikke var tilfredse med tilstanden i den forfatningsmæssige udvikling, og de skarpe krav fra de forskellige grupper i forsamlingerne viste med al tydelighed, at Christian 8. blev nødt til at forholde sig til stænderforsamlingernes debatter og forslag – og her spillede Dirckinck-Holmfeld en aktiv rolle.

Stænderforsamlingerne i Roskilde mødtes for sidste gang i 1848 og ophørte officielt med at fungere efter vedtagelsen af jungrundloven af 1849.

Dirckinck-Holmfeld kendte til Roskilde, hvor han bosatte sig med sin familie i 1851, men vi har ingen viden om, hvorfor han valgte at bo i Roskilde i stedet for f.eks. hovedstaden, som kunne være et mere oplagt valg.

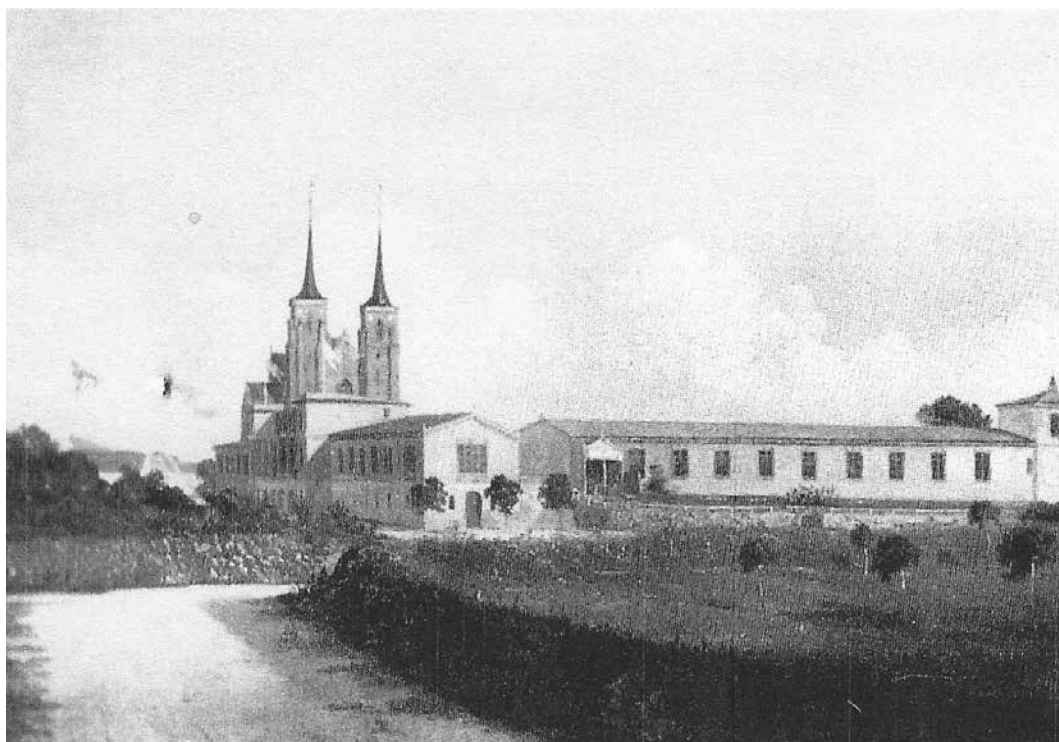
10 år i Roskilde

Dirckinck-Holmfeld var gift to gange: første gang med Anna Suzanne Kinckel (født 1799), der døde i 1836, og i 1837 giftede sig med Julie Vilhelmine Rothe (1813-77). Han blev ved ægteskabet økonomisk velstillet.⁹ Det var derfor muligt for ham i 1851 at købe Vandkuranstalten Maglekilde i Roskilde, som var lukket samme år blot fem år efter åbningen. Den var blevet indviet i 1846 og var opført på det sted, hvor den tidligere Maglekilde Papirfabrik havde ligget. Der kom aldrig tilstrækkeligt mange gæster til, at den stort anlagte vandkuranstalt kunne løbe rundt, og den lukkede i 1851 – samme år som Dirckinck-Holmfeld købte de forladte bygninger.

Familien flyttede ind under store forhold. Komplekset fyldte hele grunden mellem Lille Maglekildestræde og Fiolstræde og bestod af et firefløjet anlæg. Den fritliggende hovedbygning lå mellem kurhaven med facade og udsigt over engene og fjorden. Her lå restaurantsalen, to kabinetter og fire kamre. Vinkelret på hovedbygningen lå på hver side af den store gårdsplads to sidebygninger med værelser. Mod syd afgrænsedes gårdspladsen af et langt badehus med køkener.¹⁰

Dirckinck-Holmfeld indrettede sig i de store bygninger på Maglekildebakken med et imponerende udsyn over fjorden og med en stor malerisamling, som han tillagde stor kunstnerisk værdi. Han ønskede også at blive kendt som kunstkender og kunstmæcen, men det lykkedes aldrig, da han foretrak at holde på pengene i stedet for at støtte kunstnere.

I Roskilde fortsatte Dirckinck-Holmfeld med at udsende småskrifter om mange forskellige emner, bl.a. frimureri og

den nykristelige, swedenborgske kirke¹¹ på De Vestindiske Øer, men også om emner, der havde betydeligt mere politisk sprængstof i sig. Han skrev om arvefølgesagen og bakkede varmt op om helstatspolitiken, som blev forfægtet af først Blume-ministeriet (27. januar 1852-21. april 1853) og derefter ministeriet Ørsted (21. april 1853-12. december 1854). I 1853 forsøgte han forgæves at blive valgt til Folketinget.

Det påkaldte sig betydelig opmærksomhed, da han i 1855 anonymt rettede et stærkt angreb på grevinde Danner. Han blev tiltalt for skriftet, men blev frifundet. En af hans levnedsskildrere, Emil Elberling,¹² skriver, at han vedblev at fremsætte synspunkter, som gik på tværs af de herskende meninger, og han blev mere og mere bitter i sin debatform.¹³ Det medførte, at han i stigende grad blev skubbet ud i periferien af den offentlige debat på grund af det, mange opfattede som rabiate synspunkter, og samtidigt svækkede han styrken i sine debatindlæg, fordi han skrev i "en docerende Tone, skrev knudret og fyldte sine Skrifter med "filosofiske Kunstord"", som Emil Elberling formulerer det.

Harmen mod ham voksede støt og fik yderligere styrke, da han i begyndelsen af 1861 udsendte tre flyveskrifter mod regeringens optræden over for de holstenske stænder. Sagen

I 1845 etablerede en kreds af Roskilde-borgere et aktieselskab, der ville etablere en vandkuranstalt – inspireret af nye europæiske ideer om "det kolde, rindende vands lægende kraft". Hele bebyggelsen, som Dirckinck-Holmfeld købte i 1851 og boede indtil flugten i maj 1861.

blev ikke bedre af, at han fremførte sine synspunkter i indlæg i tyske blade – og det i en periode, hvor spørgsmålet om Slesvig-Holsten i den grad fyldte det politiske liv og den offentlige debat og resulterede i heftige konfrontationer.

For at forstå, hvad der fandt sted i Roskildes gader en oplyst majdag 1861, er det nødvendigt at sætte modstanden mod Dirckinck-Holmfeld ind i en tidsmæssig ramme.

Striden om hertugdømmerne

Omkring 1840 var den nationale konfrontation begyndt mellem den slesvig-holstenske og den danske bevægelse i Nord-slesvig, der krævede det danske sprog ligeberettiget med tysk i det sprogblandede Slesvig. Den fik støtte fra nationalliberale i Danmark, der ønskede et Danmark til Ejderen. Helstaten udgjordes af Danmark og hertugdømmerne Slesvig, Holsten og Lauenborg. I den nordlige del af Slesvig, som gik til Kongeåen, talte befolkningen dansk ude på landet, men ellers var hele området tysktalende og stærkt påvirket sydfra.

Da Frederik 7. overtog tronen i 1848, stod han med flere store udfordringer: En ny dansk styreform og det nationale dilemma om forholdet mellem kongeriget og hertugdømmerne. Man skulle også finde en løsning på det danske Nordslesvigs stilling i forhold til det store tyske flertal i Slesvig og Holsten.

Slesvig-holstenerne i hertugdømmerne ville løsrive sig. Inspireret af de europæiske revolutioner og udfordret af regeringsskiftet i København iværksatte slesvig-holstenske ledere i marts 1848 en opstand for at få indført demokrati i hertugdømmerne og blive forenet med Tyskland. Opstanden førte til krig med Danmark. I 1851-52 indgik den danske regering aftale med stormagterne om at ligestille alle dele af helstaten og ikke at knytte Slesvig nærmere til kongeriget. Fredsslutningen løste dog ikke det nationale problem, men lagde blot låg på det. De slesvigske krige satte en dansk nationalfølelse i gang, og der var bitre modsætninger, hvor de europæiske stormagter overvågede udviklingen for at sikre sig, at den europæiske magtbalance forblev uændret.

De nationalliberale ønskede den såkaldte Ejerpolitik, hvor Danmark og Slesvig blev slået sammen, mens Holsten skulle knyttes til Det Tyske Forbund som et uafhængigt tysk hertugdømme. De konservative stod for en helstatsordning, hvor Danmark skulle være en enhed, men delt i fire, hver med sin egen forfatning for de interne forhold, men med en fælles forfatning for finanser, forsvar og udenrigspolitik.

I årene efter den slesvigske krig var stemningen mellem

de to grupperinger endnu mere uforsonlig og uforstående, og debatten blev præget af en heftig, barsk og ofte hadsk retorik med stereotype fjendebilleder. Situationen og den offentlige debat blev skærpet af en strøm af både danske og tyske smædeskrifter – og blandt de mest ivrige debattører var Dirckinck-Holmfeld.

Modstanden mod Dirckinck-Holmfeld var nu blevet så stor, at det førte til oprør i Roskilde. Vi kan med baggrund i samtidige kilder kortlægge, hvad der egentlig skete den 13. maj 1861.

Markedsdag med optøjer

Det er muligt at følge begivenhedernes gang ved hjælp af tre kilder. Den lokale avis¹⁴ *Roeskilde Avis* gav en for samtiden fyldig dækning af begivenhederne i Roskilde, men som det var ganske normalt på den tid, var indlæggene i avisen usignerede. En anden kilde er en pjeces, som blev udgivet anonymt i København med titlen *Beretning om Tumulten i Roeskilde den 13de Mai 1861*. Pjecen er formentlig udgivet samme år. Fælles for begge kilder er, at de er yderst kritiske over for Dirckinck-Holmfelds person og virke, så de må anses for at være partsindlæg.

Dirckinck-Holmfeld offentliggjorde også sin side af sagen. Han skrev om sagen i et slesvig-holstensk blad kort tid efter begivenheder havde fundet sted, og i 1879 beskrev han igen sagen grundigt i en bog, *Erfahrungen aus dem Rechts- und Staatsleben nach Aufzeichnungen*. I sagens natur er også hans bidrag et partsindlæg.

I lokalavisen kunne man den 11. maj 1861 læse en nyhed fra Tyskland, at der i Hamborg og Leipzig var udsendt et flyveskrift om Slesvig-Holsten-spørgsmålet, og roskildenserne fik den oplysning, at forfatteren var Baron Constant v. Dirckinck-Holmfeld, som avisen omtalte som "den skrivegale, reactionaire Baron fra Maglekilde".

Fem dage senere, torsdag den 16. maj, bragte avisen en artikel om nogle hændelser i Roskilde, der fandt sted om mandagen i samme uge. Ifølge avisen havde der i nogen tid været en voksende modstand mod Dirckinck-Holmfeld på grund af hans synspunkter i flere pjeces, han havde udsendt. Den opsparede uvilje mod ham resulterede i, at en gruppe mennesker efter dagens marked hen på aftenen havde forsamlet sig uden for hans bolig på Maglekilde. De havde kastet sten mod huset og smadret en del vinduer, og politiet havde ikke kunnet forhindre optøjerne.

Maglekilde Vandkuranstalt imponerende facade kunne ses langt op i 1900-tallet. Her boede Dirckinck-Holmfeld med sin kone og børn. Foto af Arthur Fang, u.å. Roskilde lokalhistoriske Arkiv.

Den lokale avis lagde sin egen holdning til sagen ind i artiklen:

”Skjøndt Baronen ved sin Færd selv har givet saa fuldstændig Anledning til at vække Forbriittelsen imod sig, maa en saadan Demonstration dog findes saameget mere beklagelig, som den ikke gaaer ud over Baronens alene men og over den uskyldige Familie.”

Avisen kunne videre oplyse, at der også om tirsdagen havde været optøjer, mens der onsdag aften, dagen før udgivelsen af avisen, havde været stille – “og tør vi saaledes haabe, at den gamle Ro, som nu atter er tilveiebragt, ikke oftere vil blive forstyrret af lignende Optrin”.

I den større beretning om begivenhederne får vi at vide, at politiet den 13. maj havde fået underretning om, at “der forestod en Katastrofe”, for der var kommet flere personer med toget til byen fra København, og de havde ifølge politiet i sinde at angribe Dirckinck-Holmfelds ejendom på Maglekilde.

Dirckinck-Holmfelds egen beretning

Dirckinck-Holmfeld fortalte mange år senere om sine indtryk fra optøjerne. I hovedtræk beskriver han det samme hændelsesforløb, som man kunne læse i lokalavisen få dage efter de fandt sted, men han har føjet flere detaljer til, som gør det værd at inddrage hans bidrag i forsøget på at klarlægge, hvad der egentlig skete.

Han havde i forårsmånederne i 1861 erfaret, at der var en voksende modstand mod ham, og at der var en hidsig modstand mod hans polemiske debatindlæg. Han fortæller, at han fik besked på at forholde sig roligt og forlade sig på, at det gemytlige danske folk – som han noterer sig – ville forholde sig i ro og ikke gribe til pøbeloptøjer. Han mente derfor, at han ikke havde nogen anelse om, hvad der forestod i Roskilde senere i 1861. Han forblev derfor på Maglekilde.

Hele sagen foruroligede ham imidlertid, og han kontaktede byens politimester, justitsråd Feddersen, for at undersøge, om han ville sørge for hjælp fra militæret for at hindre eventuelle uroligheder på markedsdage, som han var blevet advaret om. Feddersen forsikrede Dirckinck-Holmfeld om, at han ikke havde grund til bekymring.

”Der fandtes dengang ingen ret i kongeriget eller i hertugdømmerne, som ikke var tendentiøst forudindtaget, og som ikke tog parti mod mig for at gøre min patriotiske pligt,” lød hans klage over, at personer måske ville rette et korporligt angreb mod ham.¹⁵

Sjædrelandet.

Flaaden. Der er nu ogsaa udnævnt Chefer for de tre nye Krigsskibe, hvis Udrustning er paa begyndt; til Chef for Linieskibet „Frederik den Sjette“ er udnævnt Orlogscapitain Gottlieb, til Chef for Fregatten „Ibeticus“ Orlogscapitain Meinerzh og til Chef for Hjultrampskibet „Geiser“ Capitainlieutenant Frelisch.

Dødsfald. En af Landets dygtigste og mest agtede Geistlige, Sognepræsten i Hoietaastrup, Lic. theol. J. F. Fenger, hvis pludselige Sygdom før nogen Tid siden viste megen Sorg i en stor Kred, er iqaar ofsaaet ved Døden som Folge af hien Sygdom, der siden det første Anfald havde gjort ham umuligt at virke som tidligere. (B. T.)

Baron Constant v. Dirckinck-Holmfeld. Ifølge „Ablu. Zeit.“ er, bedder det i „Danmark“, i Hamborg og Leipzig udkommet et Glycerstrift, betitlet: „Maasleffs Tilføi, commenteret af Baron C. v. Dirckinck-Holmfeld“ (den Frivogale, reactionnaire Baron fra Maglekilde). Efter Forfatterens Mening er det Galls Politisk, at han selv gjør sig Uvage for ligeoverfor Stormagterne og fremfalde Eksempel, at han har givet efter, ligesom for Danmark, at han ikke giver efter. Derfor kommer hans „avillende, robuste, underrundige (sniffige) Fremgangsmaade, den tilhøllede, dobbeltungede, perlede, usunde Politisk“. Glycerstrifts-Forfatteren besvolder Galt for at ville have brugt Maasleff som „Medfob for den Persidi, han vilde udeve med Stænderne“, og for „oveniøjet at have villet mystificere det engelske Ministerium“. Til Slutning bedder det: „I Danmark er i de berfklende Partikredse ethvert Spor af virkelig Keresfølelse for længe siden udryddet, og man har paa dansk Side aabenbart ingen Anelse om den Keresfølelse, som er fremherskende i Holsteen, og fornemlig i en saadan Forsamling som Stændernes“!!! — Naar man i tviste Blade læser, at en „Steinig-Gelsteiner“ som hver iblandt og er omgivet af sine Eigendede, — finda sin Reineelse i at ufrve sin bitte slebigholsteenske Gelde imod de i Danmark berfklende Partikredse — da lægger man kun liden Vægt paa saadanne magtesløse Udbrud, — men at en Mand, der lever og veer i Danmark, her i gamle Roeskilde, besotter sig med igjennem den tviste Presse, at udsafane sine anti-danske Sympathier imod vort Røedreland, da bærer dette unægtelig Spor af en temmelig stor Partien Forbød, der kunde betragtes efter Partien

byerne. Gjaasjøværet i Middelfart har imidlertid sendt Baronien sit frække Strift tilbage, ledsaget af en Eksele, der indeholder nogle tre Ord, men tillige udnævner Baronien — til Ridder af det Peteroldenborgske Huisfore!

I Kestved indbyde 19 navngivne Mand fra Vand og Kjøbstad til et politisk Møde den 11te Mai, hvor der vil blive gjort Forslag til en Tilslidsadresse til Regeringen.

Fællig Modtagelse. Den 1ste d. Al. 2 Eftermiddag, ankom ifølge „Hoidaks Avis“, Hjertegaards Eier, Kammerherre og Ritmester Bornemann med Hustru, efter to Maas Reise i Udlandet, til Hjemmet. 130 Godebevere, Gaard- og Hundemand samt de i Sagnet kendte Selveiere, havde i Foraning ladet en Hæropst opføre udfor Indfjorden. Ved Ankomsen blev Herfabet modtaget med en Tale af Sognefoged Hans Jensen: et Vers blev afsunget og et „Leve“ udbragt af den fersamlede Mængde, hvorefter Kammerherren takkede. Et Par Timer derefter begav en Deputation af fire af de ældste Godebevere, med Kammerherre, Amtmand Plegen i Erifsen, sig op til Hjemmet, og overrokte fra 130 Godebevere en meget smukt forarbejdet Sølvkæde, hvorefter Modtageren takkede ud og takkede den store Forsamling, hvilket atter bejvaredes med et „Leve“.

Et nyt Ugeblad og en ny Forfatter. Atter er vor Bladliteratur bleven forøget. Det nye Bæster er dog saa godt som erklærende i sit Slags, det nemlig er et Borneblad, hvorfor det ogsaa bærer Titlen: „Bornevennen“. Bladet redigeres og udgives af en Skolelærer Nielsen, som dermed har til Hensigt at vække Interesse hos Børn, navnlig Almuesbørn. Uagtet vi ikke neiere kjende Hr. Nielsen, maae vi dog tilføie, at han i de udkomne Numre af Bladet har gjort sig Uvage for at levere et for Børn afsæet, hjerteligt og livligt Indhold, hvorfor vi ogsaa vilde ønske, at Bladet maa faae en stor Udbredelse, som er nødvendig, hvis det skal opnaae sin Hensigt, at vække Interesse hos Børn i Almindelighed. — En hidtil ukjendt Forfatter, kaldende sig R. A. Lørdoff, optræder deri med en lille Fortælling „De fattige Børns Julenat“. Uagtet man af dette lille Arbejde seer, at Forfatteren ikke besidder den nødvendige Drevelse til at bevæge sig i Sproget, saa indeholder det dog et saa smukt Billede og vidner om en saa rigtig Phantasi, at man maa seer nok ter vente sig Noget af denne Forfatter. (Hil. Av.)

Det Igl. Theater. Repertoiret for næste Uge er foreslaaet følgende: (Aaleded: Mandag:

Forsiden på Roeskilde Avis lørdag den 11. maj 1861, altså to dage inden optøjerne mod Dirck-Holmfeld fandt sted ved han bolig Maglekilde. Artiklen har overskriften “Baron Constant v. Dirckinck-Holmfeld”, og få linjer nede i artiklen skriver den anonyme skribent i en parentes: “den skrivogale, reactionnaire Baron fra Maglekilde.”

Det skulle vise sig, at rygterne om demonstrationer i Roskilde talte sandt. Dirckinck-Holmfeld giver i sin beretning en både detaljeret og malende beskrivelse af hændelsesforløbet, som jeg her vælger at bringe i fuld længde (min oversættelse):

“40 politiske agitatorer blev sendt fra hovedstaden til Roskilde på markedsdagen den 13. maj 1861 for at opildne masserne til patriotisk hævn mod landsforræderen, og det

skete med politiets forståelse. Forsamlingen brølede hævn-gerrigt gennem byen med spiritus og gadesang og viftede med avisartikler og billeder for at lynche danskerfjenden under overværelse af ophidsede tilskuere. På den baggrund kan man ikke forbavses over resultatet.

Kl. 9 om aftenen omringede et par tusinde folkehyæner min bolig og bombarderede huset fra alle sider med brosten. Huset målte 130 fod langs facaden og 200 fod langs siderne. Forsamlingen ventede på, om jeg skulle flygte. Det stod klart for mig, at ethvert forsøg på at redde mig forbi stenkasterne ville være den sikre død, og at mit liv afhang af, om folk fulgte anførerens opfordring: "Træng ikke ind i huset, for det vil give indtryk af forsætligt mord".

Jeg krøb sammen ved et hjørne af huset, hvor de tusindvis af sten var blevet kastet, indtil den trætte menneskeskare trak sig tilbage tidligt om morgenen. Da jeg så politimesteren, åbnede jeg døren: "Jeg må væk, det gælder mit liv". Han sagde: "Jeg kan ikke fjerne Dem, det er Deres egen sag". Han så, at vejen var fuld af mennesker, der ville fange mig under flugten, så han lagde en plan for at skaffe mig væk. [...] Smøgen bag mit hus blev afspærret, og jeg blev fragtet i borgmesterens vogn iklædt rektorens tøj, der gjorde mig uigenkendelig, to mil til en mellemstation og derfra via Korsør til Holsten."¹⁶

Den spektakulære flugt forløb således uden videre skrammer, gennemført med politimesterens hjælp og ved at krybe over havemuren og gærderne på den anden side af den ophidsede gruppe og snige sig hen til en vogn og flygte fra Roskilde. Han tog til Korsør, hvor han kunne færdes uden at vække opsigt, og senere tilsluttede hans familie sig ham.

Hårde beskyldninger

Selv om der påny var bragt ro i den lille købstad, var sagen dog langt fra slut, og det var en sag, som man kunne læse om i både dansk og tysk presse.

Dirckinck-Holmfeldt valgte at give sin udlægning af sagen kort tid efter i et slesvig-holstensk blad, og det provokerede redaktøren af *Roeskilde Avis* så meget, at han den 23. maj valgte at gengive hovedpunkterne fra Dirckinck-Holmfelds artikel.

Som indledning til referatet af baronens syn på sagen valgte den lokale redaktør dog at give sagen et par ord med på vejen, idet Dirckinck-Holmfelds indlæg "er saa gemeent og løgnagtigt som Noget, der hidtil er kommet fra denne Forfatters smudsige Pen; men det er dog paa den anden Side

Kort over Maglekilde Vandkuranstalt med tilliggende. Udført i 1851, da Dirckinck-Holmfeld købte bygningerne. Roskilde lokalhistoriske Arkiv.

ikke uden en komisk Virkning, da Baronens af Glasskaarene fra Maglekilde danner sig en Piedestal".

Det fremgår, at Dirckinck-Holmfeld i sin artikel havde fremsat det synspunkt, at pressefriheden i denne periode var blevet så stor, at han forudså, at befolkningen ville blive så ophidset af at læse og høre de skarpe synspunkter om tidens aktuelle spørgsmål, at det til sidst måtte ende med optøjer som det skete i Roskilde.

Dirckinck-Holmfeld mente, at bladene ikke tog hans synspunkter alvorligt, og han anklagede således bl.a. *Berlingske Tidende* for at opfordre "Folket til at øve Justits paa mig". Ikke nok med det, men i politiske foreninger ønskede man "at bryde Staven over mig og mine Skrifter".

Der ligger en anklage af sammensværgelse bag Dirckinck-Holmfelds syn på sagen, idet han var overbevist om, at en række politiske foreninger stod bag optøjerne i Roskilde. Han slutter med at udtrykke sin taknemmelighed over, at optøjerne ikke fik alvorligere konsekvenser:

"Først og fremmest maa jeg opsende min Tak til Forsynet, som paa en paafaldende Maade beskyttede mig, idet ingen af de mange tunge Stene saarede nogen Beboer af Huset, endskjøndt der strax, hvor en Lysstraale røbede Menneskers Nærhed, kastedes flere Stene i denne Retning, endog over Taget, saa at de slog Vinduesruder indenfor itu over vore Hoveder. Dernæst maa jeg takke for en i et saadant Tilfælde næsten overnaturlig Sindsro, der havde grebet endogsaa de qvindelige Beboere, som om de blot var Vidne til et skrækeligt Skuespil udenfor."

I Roskilde og hovedstaden så man ganske anderledes på sagen. I pjecen om oprøret i Roskilde beskriver forfatteren helt overordnet, hvad Dirckinck-Holmfeld havde gjort sig skyldig i:

”Der gives Forbrydelser, som de borgerlige Love ikke kunne ramme og som dog forbitte Samfundslivet, netop fordi Udøveren af slige Forbrydelser med fræk Pande og uantastet af Loven kan blande sig i agtede Folks Selskab og ustraffet vedblive sine skjændige Bestræbelser. Naar Folket da til sidst opirres og tager sig selv tilrette for at straffe vedkommende Individ, naar det behandler ham som staaende udenfor Loven, da kan der vel ikke gives det Medhold heri, men undskyldeligt er det, og man burde ikke alt for strengt straffe den, der er behjælpelig med at fordrive slige for hele Nationen skadelige Udyr.”¹⁷

Pjecens forfatter fortæller flere af de kritikpunkter, der var rejst mod Dirckinck-Holmfeld, og som endte i optøjerne i Roskilde, og forfatteren mener også at vide, at de fleste borgere i byen sikkert ville ønske, at baronens rejse måtte blive af længere varighed.

Opholdet blev rigtignok af længere varighed, for han vendte aldrig tilbage til Roskilde, men levede resten af livet i Tyskland.

Han bosatte sig i Hamborg, hvor han fortsatte sin skribentvirksomhed og fastholdt sin store interesse for den politiske udvikling i Danmark. Efter Frederik 7.s død forsvarede han således Christian 9.s arveret til hertugdømmerne og deres forbindelse med Danmark, og i forsommeren 1870, da den fransk-tyske krig var under opsejling, advarede han den danske regering mod at deltage i krigen, der endte med fransk nederlag til Preussen under Otto von Bismarck og oprettelsen af Det Tyske Kejserrige.

Dirckinck-Holmfeld døde i Pinneberg nord for Hamborg den 3. juni 1880.

Sidespring og sagen mod møllere

Følger man kilderne, var der flere årsager til den hadefulde stemning, der rettede sig mod Dirckinck-Holmfeld – et par lokale sager med rygter om sidespring med en ung kvinde og forsøg på at ramme lokale mølleejere på deres levebrød, og så var der den helt afgørende sag, hans polemiske indlæg om tidens helt store spørgsmål om hertugdømmernes fremtidige forhold til Danmark.

Pjecen om sagens forløb viderebringer de to lokale anklager, der stødte lokalbefolkningen på manchetterne.

Dirckinck-Holmfeld anklagedes for at have haft et forhold til en embedsmands datter i København. Dirckinck-Holmfeld skulle angiveligt have accepteret, at han måtte op-

give forholdet, da han var gift, men det vidste den unge kvinde ikke noget om, så han fortsatte sit udenomsægteskabelige forhold. Det gik så vidt, at han måtte love at gifte sig med hende, for at det hele ikke skulle ende i en skandale. Men det gik ifølge pjecen helt anderledes:

”Følgen heraf var Vanære for den stakkels Pige; hun nedkom med et Barn, og den gamle Fader gik i Jorden af Sorg over sin Datters Skjændsel, da Baronens naturligviis ikke gjorde ringeste Mine til paa nogen Made at gjøre sin Pligt og Ære fyldest ved at bevare Pigens Rygte.”¹⁸

Vi får videre at vide, at han lod hånt om faderens død, og da pigen stod ganske alene, bragte han hende til Maglekilde i Roskilde, hvor hun kunne bo under samme tag som hans kone. Da han flygtede fra Roskilde, lod han ifølge pjecen igen pigen i stikken, og det gav forfatteren anledning til følgende moralske udfald:

”Nu staaer hun ene, Moder til sit Barn, uden Støtte i Verden, forladt og et sørgeligt Offer for sin Kjærlighed til en Person, som ikke var en trofast dansk Piges Kjærtegn værdig. Vee over den Elendige! Hans Straf vil ikke udeblive.”

Den anden sag af lokalt tilsnit drejede sig om nogle lokale mølleejere. Maglekilde leverede vand til fem vandmøller på vej mod fjorden, og som pjecen ganske fornuftigt påpeger, så ville møllejerne hurtigt blive brødløse, hvis de ikke havde adgang til vand. Dirckinck-Holmfelds brøde bestod angiveligt i, at han ledte vandet ind over sine egne jorder, og det førte til, at vandet ophørte med at passere møllerne. Møllejerne anlagde sag, og Dirckinck-Holmfeld måtte betale erstatning og igen føre vandet forbi møllerne.

Hvor kritisable de to sager end kunne siges at være, var de næppe alene tilstrækkeligt store til at kunne føre til optøjer i Roskilde med stenkast mod Dirckinck-Holmfelds ejendom og med det resultat, at han måtte flygte fra byen.

Der lå noget andet og mere bag – og det handlede om den tids storpolitik.

Den helt afgørende årsag til, at Dirckinck-Holmfeld påkaldte sig så stor vrede og i kredse var en direkte hadeperson, er spørgsmålet om hertugdømmernes fremtidige tilknytning til Danmark. Dirckinck-Holmfeld blandede sig gerne i debatten, han fremstod som en provokatør, og kritikken haglede ned over ham i forsamlinger, på møder og i bladene. I sagen om Dirckinck-Holmfeld var der tale om et sjældent forsøg på at lade gadens parlament straffe en borger i Danmark for hans politiske synspunkter.

Afslutning

I sagen om optøjerne i Roskilde i 1861 ved vi ganske meget. Flere kilder giver hver især brikker til at samle puslespillet om, hvad der egentlig skete, og ikke mindst hvorfor de voldsomme begivenheder overhovedet opstod.

Constant Dirckinck-Holmfelds liv er velbelyst, og der tegner sig et billede af en samfundsdebattør, der var bidsk, polemisk, uforsonlig, vidende, men samtidig knudret i sin stil. Dette til trods vidste alle betydende deltagere i striden om tidens store spørgsmål, kongerigets fremtid, hvem Dirckinck-Holmfeld var.

At han var direkte og polemisk i sin stil var der intet usædvanligt i. Debatkulturen i midten af 1800-tallet var ofte meget udfordrende og uden omsvøb. Den konsensusøgende debattør havde ikke stor plads. Alligevel påkaldte Dirckinck-Holmfeld sig større modstand end de fleste, og noget usædvanligt udmøntede modstanden mod ham sig i demonstrationer og optøjer, der på samtiden må have virket ganske overvældende.

Vi ved ikke, hvorfor Dirckinck-Holmfeld valgte at bosætte sig i netop Roskilde. Han havde så vidt vides ingen tilknytning til byen og havde ingen bekendte, der kunne give ham anledning til at slå sig ned i Roskilde. Selv om han slog sig ned uden for København, hvor mange af samtidens politikere og debattører boede og opholdt sig, var Roskilde dog ikke længe væk, end at demonstranter forholdsvis nemt kunne tage toget og nå frem til demonstrationer senere på dagen.

Den store diskussion om de nationale spørgsmål blev især ført i København og i hertugdømmerne, men der er ingen tvivl om, at borgerne i Roskilde og andre provinsbyer har fulgt med i debatten. Når man læser i Roskildes lokale avis, kan man konstatere, at læserne er blevet vel informeret om udviklingen på den politiske scene i både ind og udland, også selv om informationerne blev bragt med nogle dages forsinkelse. Der er således heller ingen tvivl om, avisens redaktør og andre borgere med politisk interesse har haft et ganske grundigt kendskab til den stemning, der omgærdede Dirckinck-Holmfeld.

Optøjerne i Roskilde var næppe begivenheder, der alene udsprang fra nogle Roskildeborgeres midte. Vi ved ikke, om initiativet er kommet fra København, men meget tyder på, at deltagerne i demonstrationerne ved Maglekilde har været en blanding af lokale borgere og tilrejsende. Sagen om Dirckinck-

Holmfeld viser dog først og fremmest, hvor uforsonlig striden om hertugdømmernes fremtid var, og optøjerne i Roskilde den 13. maj 1861 er et helt usædvanligt eksempel på, hvordan et stort, nationalt spørgsmål kunne komme alvorligt til udtryk i et lokalt samfund.

Litteratur

- [Anom]: *Beretning om Tumulten i Roeskilde den 13de Mai 1861*. 7 sider. København u.å.
- Clausen, H.P. i: *Dansk Biografisk Leksikon*, 3. udg., bd. 3, s. 645-46. København 1979.
- Den Constitutionelle* nr. 183 1844 for 1. juli 1844.
- Denman, Henrik: "På kurbad i Roskilde". *Jul i Roskilde* 2016, s. 24-26.
- Elberling, Emil i: *Dansk Biografisk Leksikon* 1. udg., bd. 4, s. 276-79. København 1890.
- E[lberling], E[mil] i: *Salmonsens Konversationsleksikon* 2. udg., bd. 6, s. 211. København 1918.
- Erslew, Th. H. i: *Almindeligt Forfatter-Lexicon*, bd. 1, s. 371-74. København 1858, 2. opl. 1963.
- Dahl, Flemming i: *Dansk Biografisk Leksikon*, bd. 6, s. 24-27. København 1935.
- Dirckinck-Holmfeld, Constant: *Erfahrungen aus dem Rechts- und Staatsleben nach Aufzeichnungen*. København 1879.
- Roeskilde Avis* maj 1861.
- Hvidt, Kristian: Det folkelige gennembrud. Olaf Olsen (red.): *Gyldendal og Politikens Danmarkshistorie*, bd. 11. København 2004.
- Jensen, Poul: *Presse, penge & politik 1839-48*. København 1971.
- Karlsson, Per i: *Roskilde Bys Historie*, bd. 3, s. 181. Roskilde 1998.

Noter

1. Dansk Biografisk Leksikon, 1979, bd. 3, s. 646.
2. Roskilde Bys Historie, 1998, bd. 3, s. 181.
3. Salmonsens Konversationsleksikon, 1918, bd. 6, s. 211.
4. Dansk Biografisk Leksikon, 1979, bd. 3, s. 645.
5. Den Constitutionelle nr. 183 1844 for 1. juli 1844.
6. Poul Jensen, 1971, s. 170. Se også Dansk Biografisk Leksikon, 1979, bd. 3, s. 645.
7. Poul Jensen, 1971, s. 180.
8. Poul Jensen har beregnet, at Dirckinck-Holmfeld fra 1840 modtog 1200 rbd. Årligt, og at hans samlede indtægt i årene 1840-18 skønsmæssigt var 14.500 rbd.
9. Dansk Biografisk Leksikon, 1979, bd. 3, s. 646.
10. Jul i Roskilde, 2016, s. 24-26.

11. Grundlagt ud fra den svenske naturforsker Emanuel Swedenborgs (1688-1772) religiøse oplevelser, og Dirckinck-Holmfeld interesserede sig for den mystik, som bl.a. Swedenborg beskrev.
12. Hans fulde navn er Frederik Emil Elberling (1804-80), var herredsfoged og medlem af Roskilde byråd i 1863 og 1869. Læs mere om Emil Elberling i P.S. Ramanujams artikel "Fra skatteopkræver i Serampore til keglespiller i Roskilde" i denne årbog.
13. Dansk Biografisk Leksikon, 1890, bd. 4, s. 278.
14. Avisen kendes som Roeskilde Avis. Den bar dog også under navnet Gl. Roeskilde Amts og Avertissements Tidende.
15. Dirckinck-Holmfeld, 1879, s. 9.
16. Dirckinck-Holmfeld, 1879, s. 10. Min oversættelse.
17. Beretning, 1861, s. 3.
18. Beretning, 1861, s. 4.